

MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA BOLALARNI TARBIYALASHDA ERKIN TARBIYA ASOSLARI

Sattorova Farida Saidovna

Buxoro viloyati Buxoro tumani 18-sonli DMTT tarbiyachi

Annotatsiya. Erkin tarbiya tizimi uchun bolaning ko'ngli, tarbiyashunoslik ilmida ilgari surilganidek, istagan narsani yozish mumkin bo'lgan oq qog'oz emas.

Har qanday sog'lom bola dunyoga kelishda haqiqat, go'zallik, halollik, adolat singari bir qator ijobiy tuyg'ulari bilan birga tug'iladi va u hayoti davomida bu hislarni faoliyati, xatti-harakatida namoyish etib boradi. Erkin tarbiya texnologiyasi odamdagi mana shu tabiiy sifatlarga uyg'un holda ish ko'rishga monandligi, ularni takomillashtirishga yo'naltirilganligi bilan ahamiyatlidir. Bunday tarbiya insonning tabiiy axloqiy-ruhiy taraqqiyotiga hamohang bo'lib, har qanday bola tabiiy muhit va erkin faoliyat natijasidagina o'zligini boridek namoyish qilishi mumkin.

Kalit so'zlar: erkinlik, bola, kompetensiya, tarbiyachi, pedagog, texnologiya, metod, ota-onalar, ta'lim sifati, mashg'ulot, markazlar.

Annotation. For the free education system, the child's mind is not a white paper on which you can write anything you want, as it is put forward in the science of education.

Any healthy child is born with a number of positive feelings, such as truth, beauty, honesty, and justice, and he demonstrates these feelings in his activities and behavior throughout his life. The technology of free education is important because it is similar to work in harmony with these natural qualities of a person, and is directed to their improvement. This type of upbringing is in harmony with the natural moral and spiritual development of a person, and any child can show his personality as a result of natural environment and free activity.

Keywords: freedom, child, competence, educator, pedagog, case study, technology, method, parents, training.

Аннотации. Для системы бесплатного образования разум ребенка – это не белая бумага, на которой можно написать все, что угодно, как это выдвигается в педагогической науке.

Любой здоровый ребенок рождается с рядом положительных чувств, таких как правда, красота, честность, справедливость, и проявляет эти чувства в своей деятельности и поведении на протяжении всей жизни. Технология бесплатного обучения важна тем, что она подобна работе в гармонии с этими природными качествами человека и направлена на их совершенствование. Этот вид воспитания находится в гармонии с естественным нравственным и духовным развитием человека, и любой ребенок может проявить свою личность в результате естественного окружения и свободной деятельности.

Ключевые слова: свобода, ребенок, компетентность, воспитатель, педагог, кейс, технология, метод, родители, обучение.

Erkinlik – bu shaxsning subyektiv pozitsiyasini faqat tashqi majburlashsiz o'zi uchun ahamiyatini tushunishga asoslangan, harakatlarni amalga oshirish uchun imkon beradigan eng yuqori darajadagi ma'naviy qadriyat. Insonning yuksak darajada rivojlangan sivilizatsion mavjudot sifatida mohiyatan nimani izlayotgani va uning mavjudligining ma'nosi bilan belgilanadi. Shuning uchun ham u atrof-muhitga va sodir bo'layotgan voqealarga nisbatan uning hayoti uchun ahamiyatligini aniqlash pozitsiyasi bilan murojaat qiladi. Erkinlik tufayli inson nafaqat atrofdagi haqiqatga moslashibgina qolmay, balki uni yaxshi hayot haqidagi g'oylarga muvofiq ravishda o'zgartiradi.

Erkinlik har doim nisbiydir. U ijtimoiy hayot sharoitlari bilan tartibga solinadi va turli shakllarda namoyon bo'ladi. Jumladan, ichki va tashqi erkinlik, vijdon erkinligi, tanlov erkinligi, intellektual erkinlik, ijod erkinligi, axloqiy erkinlik va hokazolar. Ichki erkinlik nafaqat insonning mustaqil, ma'suliyatli va ijodiy shaxs bo'lishi, o'z tanlovlari to'g'risida qaror qabul qilish irodasiga ega bo'lishi balki barcha ma'suliyatni o'z zimmasiga olishi bilan ham xarakterlanadi. Ijtimoiy ma'suliyat doimo erkinlikning namoyon bo'lishi bilan izohlanadi. Chunki bu boshqa shaxslarning ham manfaatlariga ta'sir qilish zarur. Har qanday shaxs o'zini erkin inson sifatida anglash barobarida boshqalarning u yoki bu erkinligini cheklashimiz mumkin ekanligini unutmasligimiz zarur.

Insonning axloqiy qadriyatlari qatoriga kiruvchi erkinlikni shakllantirishda ta'lim qanday rol o'ynaydi? Erix Fromm o'zining "Erkinlikdan qochish" nomli kitobida shunday yozadi: «... ijtimoiy jarayonlar nuqtai nazaridan olib qaralaganda tarbiyaning asosiy vazifasi shaxsning jamiyatda bajarishi kerak bo'lgan vazifalar uchun tayyorlashdan iborat. Ya'ni tarbiya uning fe'l-atvorini shunday shakllantirishi kerakki, u ijtimoiy xarakterga yaqinlashishi kerak. Shunda, uning intilishlari ijtimoiy hayot talablariga mos keladi.

Biz tarbiyani axloqiy, insonparvarlik qadriyatlarga asoslangan, inson taraqqiyotining maqsadli jarayoniga hamrohi sifatida tarbiyachi va tarbiyalanuvchilarning o'zaro ta'siri natijasida amalga oshiriladigan jarayon ekanligidan xabardormiz.

Pedagogika nazariyasining maqsadlariga ko'ra tarbiyani turli xildagi aspektlarda tekshiradi.

Birinchi, tarbiya – sotsializatsiya jarayonining pedagogik tarkibiy qismi bo'lib, ma'lum bir maqsadga yo'naltirilgan harakatni nazarda tutadi. Jumladan, insonning jamiyatdagi integratsiyasiga, ijtimoiy rollarning kompleksini o'zlashtirishga yo'naltirilganligini nazarda tutish mumkin.

Ikkinchi, tarbiya insonning rivojlanishiga qaratilgan bo'lib, shaxsiy imkoniyatlaridan kelib chiqib eng yuqori darajaga erishishi uchun unga maksimal yordam beradi.

Uchinchidan, tarbiya insonning hayot normalarini qamrab oluvchi o'z madaniy elementlarining o'zlashtirishini nazarda tutadi. Natijada tarbiya jarayoni shaxsning rivojlanishiga olib keladi.

Biroq, ushbu uchala yondashuvning barchasi ham insoniyatni zamonaviy dunyoga kirib borishiga ko'maklashuvchi erkinlikni aks ettirmaydi.

Shundan kelib chiqib, tarbiya bolaning mavjudligini anglashi va o'z hayotining dizaynini qurish uchun maqsadli yo'naltirish lozim. Ana shundagina bolani erkin shaxs sifatida tarbiyalashga erishish mumkin.

J.P.Sparta so'zlariga ko'ra, "Inson o'zini qanday tug'ilgani emas balki, kim bo'lib shakllanishi muhimdir. Inson kelajakka intilib yashovchi hamda subyektiv tajriba asosida hayot kechiradigan mavjudotdir". Olimning aynan mana shu fikrlari ekzistensializmning birinchi tamoyili hisoblanadi.

Faylasuf olimlarning ekzistensializm tamoyili bo'yicha qarashlarining turlichaligiga qaramay ularni yagona fikr birlashtirib turadi. Bu shaxsning o'zini anglashi, shaxsiy fazilatlarining individual rivojlanishiga ta'sir ko'rsatishidir.

Avvalo, bola rivojlanishining har bir bosqichida hayotning maqsadi va unga erishish yo'llarini belgilashi kerak. Bunga muvofiq, bolaning individual xususiyatlariga mos keladigan, uning xususiyatlarini inobatga olgan holda, faoliyatning turli turlariga kiradigan, mashg'ulot va mashg'ulotdan tashqari ishlarda shaxsning imkoniyatlarini ochib beradigan, har bir bolaga o'zini o'zi anglash imkoniyatini beradigan maxsus vazifalarni ajratib ko'rsatish kerak.

Bolalar bilan ishlashni ularning shaxsiy fazilatlarini rivojlantirishni loyihalashtiradigan va o'z loyihalarini amalga oshirish yo'llarini izlaydigan tarzda tashkil etish muhimdir.

Bolalarning o'z-o'zini rivojlantirishga tayyorligini shakllantirishda uchta asosiy bosqichni ajratish mumkin: propedevtik, dolzarb va aks etuvchi.

Propedevtik bosqich bolalarga o'z-o'zini bilishda yordam berishni, ularning rivojlanishini loyihalashga tayyorlanishni o'z ichiga oladi. Ushbu bosqichda asosiy vosita maxsus ishlab chiqilgan treninglar, individual maslahat berishdir. Hozirgi bosqichda o'z-o'zini rivojlantirish dizaynini pedagogik rag'batlantirish va loyihani amalga oshirishda yordam berish kerak. Ushbu bosqichda samarali vosita rag'batlantiruvchi diagnostika hisoblanadi.

Analitik bosqich bolalar tomonidan o'z-o'zini rivojlantirish natijalarini tushunishni, sanatoriy maktabining imkoniyatlaridan foydalanishni baholashni,

yangi kompetensiyalarni egallash asosida o'z-o'zini rivojlantirishning yangi vazifalarini belgilashni o'z ichiga oladi

Erkin insonni tarbiyalash uchun o'qituvchining mavqei, uning bolalar bilan munosabatlarining mohiyati katta ahamiyatga ega. Bizning tadqiqotlarimiz shuni ko'rsatdiki, erkin insonni tarbiyalash quyidagi shartlarga bog'liq:

- bola hayotini qat'iy tartibga solishni rad etish, ularga ma'lum bir qat'iyat namoyon bo'lishi bilan ratsional yo'llar bilan o'ylab topilgan narsalarga erishish uchun bosqichma-bosqich harakat qilish uchun zarur bo'lgan o'z-o'zini tashkil etish va o'zini o'zi boshqarish usullarini o'rgatish;

- tarbiyachilarni ichki dunyo

- bolalar tajribalari dunyosiga yo'naltirish, ularsiz ishonchli aloqalar va chuqur aloqalarni o'rnatish mumkin emas;

- tarbiyachi tomonidan shaxsning "men" ning erkin namoyon bo'lish huquqini amaliy tasdiqlashda bolaning ichki dunyosi avtonomiyasini tan olish;

- ustozlar o'sib borayotgan odamning dolzarb savollariga to'g'ridan-to'g'ri javob berishdan, u uchun va hatto u bilan har qanday muammoni hal qilishdan bosh tortish;

- bolalarni ular uchun voqea bo'lishi mumkin bo'lgan, shaxsiy ahamiyat kasb etadigan va ijtimoiy tanlovni rag'batlantiradigan turli vaziyatlarga qo'shilish.

Shunday qilib, erkinlik insoniyat mavjudligining eng muhim axloqiy qadriyatlari rolini o'ynaydi va erkin insonni tarbiyalash bu qadriyatning pedagogik faoliyatda namoyon bo'lishini aks ettiradi va ijtimoiy tarbiyaning maqsadli vazifasi sifatida qaralishi mumkin.

Adabiyotlar

1. "Ilk qadam" davlat o'quv dasturi O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim vazirligining 2018-yil 7-iyuldagi 4-sonli hay'at yig'ilishi qarori bilan tasdiqlangan va nashr etilgan.
2. Ilk va maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga qo'yiladigan Davlat talablari.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M Mirziyoyev tomonidan 2019-yil 20-martda "Yoshlar ma'naviyatini yuksaltirish va ularning bo'sh vaqtini mazmunli tashkil etish bo'yicha 5 ta muhim tashabbus
4. F. Qodirova, Sh. Toshpo'latova, M. A'zamova Maktabgacha pedagogika T.: Ilm-ziyo. 2019-yil
5. Abdullaeva Q. Yangi pedagogik texnologiyalar. Boshlang'ich ta'lim. «O'qituvchi», 1998, 4-son, 16-21- betlar.